

Strukturele ambivalentie in de generatieve taalkunde*

Arie Verhagen

In het eerste deel van dit artikel wordt betoogd dat de geschiedenis van de theorievorming in de generatieve taalkunde bepaald wordt door het onvermogen een keuze te maken tussen enerzijds de gedachte dat struktuurdelen zoals de deelzin en de NP principieel autonoom zijn en dat hun onderdelen dus onbereikbaar zijn voor grammatische processen 'van buiten', en anderzijds het standpunt dat zulke struktuurdelen juist principieel transparant zijn. In het tweede deel wordt dit onvermogen in verband gebracht met traditionele, meer impliciete, uitgangspunten van de TGG, t.w. dat de grammatika zowel intern de bouw van zinnen heeft te beschrijven, als hun verwantschap met andere zinnen, en uiteindelijk met de visie op de rol van de vormbeschrijving in de verantwoording van het verband tussen de uiterlijke vorm en de interpretatie van taaluitingen.

1. *De slingerbeweging tussen autonomie en transparantie*

1.1 1962: The Logical Basis of Linguistic Theory

In zijn lezing voor het Internationale Linguistenkongres van 1962 – dat is dus slechts 5 jaar na *Syntactic Structures* – formuleerde Chomsky een algemene konditie op de toepasbaarheid van transformaties, die later het A-boven-A principe is gaan heten. De kontekst betrof "[t]he problem of explanatory adequacy", omschreven als: "that of finding a principled basis for the factually correct description" (Chomsky 1964a: 930). De deskriptie was in dit geval die van zinnen met een vooropgeplaatst vraagwoord of relativum van het volgende type:

(1) Whom did Mary see walking to the railroad station?

De onderliggende vorm hiervan – zonder *wh*-verplaatsing dus – wordt weer-
spiegeld in een zin als (2):

(2) Mary saw the boy walking to the railroad station

Zin (2) heet dubbelzinnig tussen een lezing met een bijvoeglijke bepaling ("Mary zag de jongen die naar het station liep") en een lezing met een bepaling van gesteldheid ("Mary zag de jongen naar het station lopen"). In het eerste geval is, volgens de traditie waar Chomsky zich bij aansluit, sprake van één NP die zowel *the boy* als *walking to the railroad station* omvat, in het tweede van een NP *the boy* en een onafhankelijk komplement *walking to the railroad station*. Het interpretatieverschil tussen de beide lezingen is zo gezien dus terug te voeren op een (i.c. niet onmiddellijk herkenbaar) vormverschil, in de syntaktische struktuur.

Nu heeft zin (1) echter uitsluitend de lezing met de bepaling van gesteldheid. In een deskriptief adequate grammatika van het Engels zal dit feit m.b.t. *wh*-verplaatsing dus verdiskonteerd moeten worden. Op zoek naar verklarende adequaatheid willen we echter een principiële reden geven voor dit feit. In dit geval vindt Chomsky aanleiding voor de hypothese dat NP's niet uit NP's verwijderd mogen worden, als onderdeel van de universele gram-

* Dit artikel is een uitgewerkte en enigszins gewijzigde versie van een lezing, gegeven op de TIN-dag op 22 januari 1983.

matika, d.w.z. als algemene en noodzakelijke eigenschap van alle mogelijke grammatische systemen. Immers, om in zin (1) de lezing met de bijvoeglijke bepaling te krijgen, moeten we aannemen dat de NP die uiteindelijk als *whom* gerealiseerd wordt, naar voren verplaatst is *vanuit* de meer omvattende NP *NP walking to the railroad station*. Hebben we nu een algemeen principe dat zulke extrakties verbiedt, dan hebben we een verklaring voor het feit dat (1) niet de lezing met de bijvoeglijke bepaling kan hebben. Vandaar:

This general condition, when appropriately formalized, might then be proposed as a hypothetical linguistic universal. What it asserts is that if the phrase X of category A is embedded within a larger phrase ZXW which is also of the category A, then no rule applying to the category A applies to X (but only to ZXW). (Chomsky 1964a: 931)

Voor een juiste waardering van de draagwijdte van dit principe is het van belang om de kontekst waarin het voorgesteld wordt, met name de in die tijd gebruikelijke beschrijvingsmiddelen, goed in de gaten te houden. Anders dan tegenwoordig werd niet uitgegaan van een in de basis aanwezig kenmerk [+wh] en een daarvoor gevoelige regel "Move wh", maar van indefiniete en overigens tamelijk ongespecificeerde NP's, die pas na vooropplaatsing het kenmerk [+wh] kregen. In dit kader betekende het voorgestelde principe dus een absoluut verbod om NP's uit NP's te verwijderen, hoewel precies dezelfde formulering, maar dan voorgesteld in een ander kader (bv. het thans gebruikelijke) een veel minder ver reikende strekking zou hebben.¹ Gezien in de juiste kontekst wordt in het geciteerde tekstgedeelte dus een tamelijk sterk autonomie-standpunt gehuldigd: uitsluitend het eigen karakter van een NP bepaalt de grammatische mogelijkheden van nominale elementen *in* die NP; ze kunnen immers door geen enkele regel gerelateerd worden aan elementen buiten die NP, de NP-grens is m.a.w. niet transparant.

1.2 1964: Current Issues

In een herziene versie van hetzelfde verhaal, twee jaar later gepubliceerd onder de titel *Current Issues in Linguistic Theory*, is de autonomie-gedachte echter geheel uit de tekst verdwenen. In plaats daarvan is het *wh*-verplaatsingsproces in principe vrij toepasbaar, met enige regelspecifieke beperkingen. We treffen nu de volgende tekst aan:

Once again, to achieve the level of explanatory adequacy, we must find a principled basis, a general condition on the structure of any grammar, that will require that in the case of English the rule [*wh*-movement] must be so constrained. Various suggestions come to mind, but I am unable to formulate a general condition that seems to me entirely satisfying. (Chomsky 1964b: 45)

Aan het slot van de bespreking van de betreffende verschijnselen staat slechts

¹ Dit punt illustreert het feit dat het bij de beoordeling van theorieën nodig is ten eerste altijd het onderscheid te blijven maken tussen de gedachte die in een bepaald principe vorm krijgt en de vormgeving zelf, en ten tweede altijd de theorie *als geheel* in ogenschouw te nemen, omdat de draagwijdte van afzonderlijke onderdelen niet in isolatie is te onderkennen.

een voetnoot (nr. 10), waarin de mogelijkheid die twee jaar eerder als "natural" werd voorgesteld, nu geopperd en verworpen wordt; hij luidt als volgt:

Alternatively, one might attempt to account for this distinction by a condition that relies on the fact that in the illegitimate case the Noun Phrase to be preposed is contained within a Noun Phrase, while in the legitimate case, it is not. However, the condition that a Noun Phrase contained within a Noun Phrase is not subject to [*wh*-movement], though quite plausible and suggested by many examples, is apparently somewhat too strong, as we can see from such, to be sure, rather marginal examples as "who would you approve of my seeing?", "what are you uncertain about giving to John?", "what would you be surprised by his reading?", etc. There is certainly much more to be said about this matter. (Chomsky 1964b: 46)

1.3 1965: Aspects

In *Aspects* komt, voor zover ik kon zien², geen bespreking van A-boven-A-achtige verschijnselen of principes voor. Wèl vinden we er een bepaald verbod op processen die specifiek een *deelzinsgrens* (een S-knoop) overschrijden, mede ter compensatie voor het afschaffen van transformaties die de ene S in de andere inbedden en het introduceren van rekursiviteit in de basiskomponent, waardoor meerdere S-grenzen tegelijk in een structuur aanwezig zijn ten tijde van de transformationele bewerking, mèt het gevaar van teveel grens-overschrijding (vgl. Chomsky 1982: 62). Het betreft het zgn. Insetieverbod:

The reflexivization rule does not apply to a repeated N dominated by an occurrence of S that does not dominate the "antecedent" occurrence of N. This particular remark about English is, apparently, a consequence of a more general condition on transformations, namely that no morphological material (in this case, *self*) can be introduced into a configuration dominated by S once the cycle of transformational rules has already completed its application to this configuration (though items can still be extracted from this constituent of a larger "matrix structure," in the next cycle of transformational rules). (Chomsky 1965: 146)

S-domeinen zijn hier dus – in de letterlijke zin – *relatief* autonoom: afhankelijk van het soort regel (insertie of extractie) kan een deelzinsgrens niet of wel overschreden worden: als een S eenmaal transformationeel behandeld is kan er niets meer aan veranderd worden, behalve door extractie.³

² In een recent interview meldde Chomsky, zij het min of meer terzijde, dat in *Aspects* o.a. het A-boven-A principe verwerkt was (Chomsky 1982: 62).

³ Dit insetieverbod is de voorloper van de Konditie van Strikte Cykliciteit uit *Conditions* (Chomsky 1977b; vgl. ook Chomsky 1982: 61/62). Overigens ben ik het dus maar ten dele eens met de voorstelling van zaken in Blom 1982 (p. 237, noot 2), voorzover die inhoudt dat in *Aspects* "de gedachte" te vinden is dat "het toepassingsdomein van regels [...] beperkt [is] tot één enkele clause", zonder dat er onmiddellijk bij vermeld wordt dat dit afhankelijk gemaakt is van het regeltipe.

1.4 1967: Language and Mind

In 1967 hield Chomsky de lezingen die een jaar later onder de titel *Language and Mind* gepubliceerd werden. Hierin verklaarde hij weer, de benadering van 1962 achteraf toch het meest belovend te vinden (Chomsky 1968: 56, noot 21), en we komen dan ook weer het A-boven-A principe tegen, in volle glorie, en expliciet gebracht als het verbod om NP's uit NP's te verwijderen:

Suppose we were to impose on grammatical transformations the condition that no noun phrase can be extracted from within another noun phrase – more generally, that if a transformation applies to a structure of the form

$$[{}_S \dots [{}_A \dots] {}_A \dots] {}_S$$

for any category A, then it must be so interpreted as to apply to the *maximal* phrase of the type A [...]. (Chomsky 1968: 43)

De hierbij horende voetnoot houdt het volgende in:

We might extend this principle to the effect that this transformation must also apply to the *minimal* phrase of the type S (sentence). Thus, the sentence

$$[{}_S \text{ John was convinced that } [{}_S \text{ Bill would leave before dark}] {}_S] {}_S$$

can be transformed to "John was convinced that before dark Bill would leave," but not to "before dark John was convinced that Bill would leave," which must have a different source. Like the original principle, this extension is not without its problems, but it has a certain amount of support nevertheless. (Chomsky 1968: 56, noot 23)

Overname van deze suggestie zou betekenen dat regels enerzijds op maximale konstituenten, en anderzijds op minimale S-domeinen moeten werken. Zo zouden grammatische processen praktisch ongeveer beperkt worden tot complete zinsdelen *binnen* hun eigen deelzinnen, en dat dan vastgelegd in één principe. Dit is de krachtigste verwoording van de autonomie-gedachte die ik bij Chomsky heb gevonden; hij is dus nooit het voetnoot-stadium te boven gekomen.

Uitzonderingen op A-boven-A die in 1964 aanleiding waren om het principe te verwerpen ("who would you approve of my seeing?"), worden nu beschreven met speciale regels die aan bepaalde soorten NP's een transparantie-eigenschap toekennen (o.c.: 45-46). Zo lijkt het standpunt van *Language and Mind* samengevat te kunnen worden als: autonomie is de regel, transparantie de uitzondering. Helemaal aan het eind van het betreffende tekstgedeelte neemt Chomsky echter heel wat terug van dit standpunt, en daarmee van zijn uitspraak dat de benadering van 1962 toch het meest belovend was. Het begint er mee, dat gezegd wordt dat in het licht van de gepresenteerde feiten, een op zich – dus deskriptief gezien – adequaat alternatief zou zijn om transparantie als algemene situatie aan te nemen en door middel van specifieke regels aan bepaalde NP's *ondoordringbaarheid* toe te kennen waar dat nodig is. Dit alternatief heeft niet Chomsky's eerste voorkeur, "precisely because the A-over-A principle has a certain naturalness, whereas the alternative is entirely ad hoc, a listing of nontransparent structures" (o.c.: 46). Hier wordt

echter onmiddellijk aan toegevoegd: "But there is crucial evidence, pointed out by John Ross [...], suggesting that the A-over-A principle is not correct." (ib.) De behandeling van A-boven-A eindigt dan als volgt: "Perhaps this indicates that the approach through the A-over-A principle is incorrect, leaving us for the moment with only a collection of constructions in which extraction is, for some reason, impossible." (o.c.: 47).

Afgezien van dit slot, dat alle opties weer open laat, staat het merendeel van deze tekst toch wel in het teken van de autonomie-gedachte.

1.5 1970: Conditions

Dat is niet het geval met *Conditions on Transformations* (1970)⁴. Chomsky nam hier weer afstand van het idee van autonomie, neergelegd in A-boven-A. De eerste manier waarop dit gebeurt is de vervanging van de absolute interpretatie van A-boven-A door een relatieve (vgl. noot 1 en de tekst ter plaatse). Chomsky hanteert de hiervoor geciteerde formulering uit 1967 (vanaf "if"), maar voegt daar nu het volgende commentaar aan toe:

Notice that the condition [...] does not establish an absolute prohibition against transformations that extract a phrase of type *A* from a more inclusive phrase of type *A*. Rather, it states that if a transformational rule is nonspecific with respect to the configuration defined, it will be interpreted in such a way as to satisfy the condition. [...] Alternatively, one might interpret the *A-over-A* constraint as legislating against any rule that extracts a phrase of type *A* from a more inclusive phrase *A* (Chomsky 1977b: 85).

Die laatste interpretatie was tot nu toe, in het bijzonder in 1967, bedoeld geweest, maar nu heet de eerste "perhaps more natural", en deze wordt verder gehanteerd: "the *A-over-A* Condition as interpreted here does not prevent the application of *wh*-Movement to form (Who would you approve of my seeing) from (You would approve of [my seeing who])" (o.c.: 85/86). Wat eerst tegenvoorbeeld was, valt nu dus onder het – verzwakte! – principe.

De tweede manier waarop de afstand tot de oorspronkelijke autonomie-konceptie van A-boven-A vergroot wordt, is impliciet; het gaat om een vrij aanzienlijke inperking van het toepassingsbereik van het principe doordat aan geen enkel type deelzin meer de NP-status wordt toegekend. Tot dan toe, en vooral in 1967, konden enkele verboden extracties van NP's uit S-en beschreven worden als schendingen van A-boven-A: de S-en hadden NP-status. Als gevolg van de ontwikkeling van de "lexikalistische hypothese" over nominalisaties (Chomsky 1972) was zo'n standpunt onmogelijk geworden. Was er tot dan toe een redelijk generaliserende konditie tegen extracties zowel uit S-en als uit ('echte') NP's, nu zitten we met een dispaaraat systeem: het insertieverbod (strikte cykliciteit) uit *Aspects* voor S-en en het A-boven-A principe voor NP's.

⁴ Het jaartal van de tekst die verspreid werd door de IULC is 1971. Op grond hiervan en op grond van verwijzingen naar dit werk met "unpublished ms. 1970" meen ik de productie ervan veilig in 1970 te kunnen plaatsen.

Wellicht ligt hier ook een reden voor de nieuwe kondities die we in *Conditions* aantreffen, nl. in het streven om op het nivo van de kondities de generalisatie over NP's en S-en, als "cyklische categorieën", te herstellen.⁵ De bekendste daarvan zijn de Gespecificeerd-Subjekt Konditie en de Tensed-S Konditie, inhoudende dat geen grammatikaal verband gelegd kan worden over de grens van een cyclische kategorie (\bar{S} of NP) heen, als daarbij respectievelijk het gespecificeerde subjekt van die kategorie gepasseerd wordt of de grens van een finiete S ($\neq \bar{S}$). Volgens beide kondities is een konstituent niet als autonoom te beschouwen op grond van z'n kategoriale status, dus niet als S of als NP, maar moet er aan minstens één extra eis zijn voldaan wil extractie onmogelijk zijn, nl. de aanwezigheid van een tussenliggend gespecificeerd subjekt of van Tense. Daarbij is de hele zaak nog zo gekonstrueerd, dat de kondities geen belemmering vormen voor *wh*-verplaatsing vanuit deelzinnen: een verplaatsing binnen \bar{S} naar COMP is uiteraard toegestaan, en vervolgens is extractie toegestaan omdat het subjekt niet (meer) gepasseerd wordt (COMP is a.h.w. buiten het bereik van het subjekt in de S) en de finiete S-grens evenmin.

Een andere belangrijke konditie in *Conditions*, de Subjacentie-konditie, stelt dat verplaatsingen niet over *meer* dan één cyclische grens tegelijk plaats mogen vinden, en legt dus al evenmin autonomie op: om te beginnen niet door de beperking tot één regeltype, ten tweede uiteraard vooral niet door de expliciete goedkeuring van verplaatsing over precies één cyclische grens.

Het zal in dit licht weinig verwondering wekken dat in *Conditions* een expliciete afwijzing van het idee van autonomie van de clause (deelzin) te vinden is:

it would be highly undesirable to extend the general theory of transformations so as to permit transformations to be restricted to a single clause, and so far as I can see, there are no strong empirical reasons motivating such an elaboration of the theory, given the general framework that we are exploring here (Chomsky 1977b: 115).

In 1970 kan clause-gebondenheid in Chomsky's perspectief niet eens een andere gedaante aannemen dan die van een specifieke eigenschap van bepaalde regels, een onwenselijke toestand. De mogelijkheid van het standpunt "autonomie de regel, transparantie de uitzondering", drie jaar eerder nog verdedigd, wordt niet eens verwoord.

1.6 de 70-er jaren: de sporetheorie

De afstand tot de autonomie-gedachte die in *Conditions* vast te stellen is, wordt met de ontwikkeling van de zgn. sporetheorie tegelijk kleiner en groter. De afstand wordt allereerst kleiner, en wel door een verschuiving in de inhoud van de notie "gespecificeerd subjekt", die wellicht het meest kernachtig is weer te geven als: van "fonetisch gespecificeerd" naar "semantisch gespecificeerd"; ook fonetisch lege NP's (PRO, spoor) gingen meetellen

⁵ Deze gedachte is ingegeven door Blom 1982: 237 (noot 2), zij het dat daar een iets ander perspectief wordt aangebracht.

als blokkerende faktor in termen van de betreffende konditie. Zo worden althans deelzinnen feitelijk indirect op grond van hun categorie-status autonoom verklaard; elke S heeft immers een subjekt, eventueel een leeg subjekt in het geval van een infinitie S.

Anderzijds wordt in dezelfde periode de afstand tot de autonomie-gedachte weer groter, doordat gebruik wordt gemaakt van de gelegenheid die de lege categorieën PRO en spoor leken te bieden om te generaliseren over transformaties en interpretatieregels: het effect van een konditie op een transformatie kan immers ook bereikt worden door een konditie op de – als anaforsch op te vatten – relatie tussen een konstituent en het spoor op zijn oorspronkelijke positie; aldus kunnen kondities op interpretaties en op transformaties verenigd worden. Maar het zetten van deze stap impliceerde uiteraard een beperking van het bereik van de kondities in het domein van de transformaties, en wel tot zulke die een als anaforsch voorstelbare configuratie produceren. Het gevolg was dat de kondities een S of NP niet voorstelden als autonoom (niet-transparant) voor grammatische processen als zodanig, maar slechts voor een speciaal soort processen: anafora. Grammatikale autonomie *als zodanig* wordt door zo'n systeem niet uitgedrukt.

De mate waarin een dergelijke beperking echt ernstig is, hangt evenwel ook af van de vraag in hoeverre transformationele processen voorgesteld kunnen worden als resulterend in een anaforsche configuratie. Deletie-regels, die immers geen relatie tussen twee posities creëren, kunnen uiteraard niet zo opgevat worden, maar Chomsky heeft de poging ondernomen enkele van zulke regels, vooral Komparatief-deletie, te herinterpreteren, met als resultaat een opsplitsing in een verplaatsingsdeel – waaraan de kondities beperkingen opleggen – en een (echt) deletie-deel. Zo kunnen meer verschijnselen dan men op het eerste gezicht zou denken, toch onder de kondities op anafora gebracht worden⁶, evenals trouwens onder de specifiek voor verplaatsingen geldende Subjacentie-konditie (Chomsky 1977a).

1.7 1978: On Binding

In *On Binding* is de afstand tot de autonomie-gedachte weer in alle opzichten maximaal. De Tensed-S Konditie wordt nl. verlaten ten gunste van een principe dat uitsluitend op subjecten betrekking heeft, de Nominatief-Eiland Konditie: een nominatieve anafoor mag niet vrij zijn in \bar{S} (vgl. Chomsky 1980: 36). Subjecten van finiete zinnen hebben (abstrakte) naamval, nl. nominatief en mogen dan dus van deze konditie niet anaforsch zijn zonder antecedent binnen hun \bar{S} . Subjecten van infinitie zinnen hebben geen naamval en die mogen, indien anaforsch, dus wel een antecedent buiten hun eigen \bar{S} hebben. Het gevolg is dat de ongrammatikaliteit van zin (3) en die van zin (4) niets meer met elkaar te maken hebben.

(3) *Zij_i willen dat Piet elkaar_i beschrijft

(4) *Zij_i willen dat elkaar_i een kadoetje krijgen

⁶ De vraag blijft uiteraard in hoeverre in zo'n benadering het begrip 'anafoor' niet tot oninteressante proporties wordt uitgerekt. Dat dit zich voordoet heb ik bv. betoogd in Verhagen 1980.

De eerste zin is verboden vanwege het blokkerende gespecificeerde subjekt *Piet*, de tweede vanwege de nominatief-naamval van *elkaar*; het feit dat in beide gevallen de anaforische relatie gekonstrueerd wordt over precies dezelfde deelzinsgrens heen, is in deze voorstelling van zaken een toevallige samenloop van omstandigheden; de rol van de deelzinsgrens op zich is praktisch nihil.⁷

1.8 1979: Pisa

Reeds in 1979 kwam er echter, met Chomsky's Pisa-lezingen, een zekere reactie op dit extreme transparantie-standpunt. In de hier ontvouwde theorie zijn antecedentloze anaforen in finiete deelzinnen weer om dezelfde reden verboden: de minimale S is de zgn. regerende categorie (zie ook hierna, par. 2.1), waarbinnen ze gebonden moeten zijn. Hier moet echter wel tegenover gesteld worden, dat het bereik van de betreffende "bindingstheorie" verder beperkt is, door een beperking van de toepasbaarheid van de notie "anafoor": PRO en het spoor van *wh*-verplaatsing vallen daar in de Pisa-theorie niet onder, zodat "regerende categorieën" door de theorie niet autonoom worden verklaard voor grammatikale processen in het algemeen, maar slechts voor een specifiek soort van zulke processen (vgl. de in par. 1.6 beschreven situatie), t.w. lexikale anafora en NP-verplaatsing (in het bijzonder Raising).

Dat 'Pisa' toch vooral een striktere autonomie-opvatting inhoudt dan *On Binding*, is goed te illustreren aan de behandeling van anaforen in NP's. De Pisa-theorie wijst in een zin als (5)

(5) Beide forumleden_i erkenden dat de belangstelling voor elkaar_i in het verleden te gering was geweest

de NP *de belangstelling voor elkaar* aan als de regerende categorie voor de anafoor *elkaar*, waarbinnen deze dan zijn antecedent zou moeten vinden. Dit is een sterkere beperking dat de vorige theorie oplegde en een zekere terugkeer naar een vroeger standpunt. Voor *Conditions* was zin (5) een probleem, omdat de anaforische relatie (zoals met indices aangegeven) de grens van een finiete deelzin lijkt de overschrijden; in *On Binding* was (5) zonder meer goed: *elkaar* heeft geen nominatief naamval en wordt evenmin gehinderd door een tussenliggend gespecificeerd subjekt (aangezien het in het deelzins-subjekt zelf bevat is!). In Pisa wordt in principe een nog sterkere beperking opgelegd dan in *Conditions*: niet zozeer de finiete deelzin, maar zelfs de daarin bevatte subjekts-NP zou het antecedent voor *elkaar* moeten bevatten.

Dit lijkt echter, gezien de grammatikaliteit van (5), niet een juiste voor-spelling. Chomsky stelde nu in 1979, dat dit een echte uitzondering was, waarvoor een aparte regel gold, die ook als zodanig geleerd moest worden: "each other may be free in its governing NP if it is not free in the c-command

⁷ Voordien werd de eerste zin uitgesloten door twee kondities, nl. zowel de Gespecificeerd-Subjekt Konditie als de Tensed-S Konditie. Chomsky's opheffing van deze redundantie beweegt zich dus in een richting die precies tegengesteld lijkt aan die van Koster (vgl. diens Begrenzingskonditie, Koster 1978). Ook werk van anderen in het voetspoor van *Conditions* en de sporetheorie valt goed te duiden in termen van toe- of afname van de afstand tot de autonomie-gedachte; zo bv. Freidin's (1978) afschaffing van de strikte cyklus (minder autonomie; vgl. Verhagen 1981: 341), of de NP-beperking van Bach en Horn 1976 (meer autonomie).

domain of a lexical subject"⁸ (regel (30) in Chomsky 1981a). In de zgn. periferie van de grammatika geldt dus voor het reciproke element de Gespecificeerd-Subjekt Konditie, terwijl in de zgn. kerngrammatika de – strengere – bindingstheorie onaangetaast blijft.

1.9 1981: Lectures on Government and Binding

Anders ligt het wat dat betreft in de in 1981 gepubliceerde versie van de Pisatheorie. De uitzondering, geïllustreerd in zin (5), wordt hier weer onder het algemene principe gebracht, echter ten koste van de kracht van dat principe; de situatie is dus enigszins analoog aan die van het A-boven-A principe in *Conditions* (vgl. par. 1.5 hiervoor). In de bindingstheorie wordt nl. de *extra* eis opgenomen dat de regerende categorie een zgn. SUBJEKT bevat, dat "toegankelijk" is voor de anafoor (vgl. ook Chomsky 1982: 109/110). Dit vergt enige uitleg, waarbij de meest technische details overigens achterwege zullen blijven.

De notie SUBJEKT staat voor wat vagelijk aangeduid wordt als 'het meest prominente entiteit-aanduidende element' in een categorie (vgl. Chomsky 1981b: 209). In finiete zinnen is dat het complex getals- en persoonskenmerken (aangeduid als AGR), dat deel uitmaakt van het grotere complex kenmerken dat de aard van een zin bepaalt (aangeduid als INFL, dat tevens kenmerken voor finietheid en modaliteit bevat). Het gaat dus om de persoonsvorm, beschouwd onder het opzicht van getals- en persoonskongruentie, en aldus te zien als het 'meest prominente entiteit-aanduidende element' in een S. In alle andere konstrukties (met name: infiniete zinnen en NP's) valt de notie SUBJEKT samen met subjekt, bij het ontbreken van AGR (dat nl. verplicht is als INFL [+ Tense] is, en overigens altijd verboden). De eis dat een regerende categorie een SUBJEKT bevat betekent nu voor NP's de herinvoering van de Gespecificeerd-Subjekt Konditie in de 'kern' van de theorie: een anafoor, bevat in een NP, hoeft alleen dan een antecedent binnen diezelfde NP te hebben als die NP een subjekt bevat. De theorie is nu dus al weer verzwakt: de NP-grens is op zich helemaal niet meer blokkerend, het eventuele subjekt brengt zulks pas teweeg.

Voor finiete zinnen is het aspekt van toegankelijkheid cruciaal. Dit wordt zo gedefinieerd dat, als een element X gekoïndiceerd is met een element Y, Y niet toegankelijk is voor een element Z *dat in X bevat is*, maar alleen voor X zelf en elementen buiten X (voorzover ze door Y ge-c-kommandeerd worden). In schema:

(6) In de structuur ... Y ... [_X ... Z ...] ... Y ... is Y toegankelijk voor Z als Y Z c-kommandeert, tenzij X en Y gekoïndiceerd zijn (vgl. Chomsky 1981b: 212).

Nu wordt aangenomen (kongruentie!) dat in finiete zinnen het gewone subjekt en AGR (dat is het SUBJEKT) gekoïndiceerd zijn. Dat impliceert dat

⁸ Het "c-command domain of a lexical subject" is het structuurdeel gedomineerd door de eerste vertakkende knoop boven het subjekt, d.w.z. de laagste S met een lexikaal subjekt. Voor de notie c-kommanderen in algemenere zin, zie bv. Van Haften & Pauw 1982: 132.

het SUBJEKT volgens definitie (6) niet toegankelijk is voor eventuele anaforen die bevat zijn in de subjekts-NP. De eis dat de categorie waarbinnen een anafoor een antecedent moet vinden, een voor de anafoor toegankelijk SUBJEKT bevat, betekent dus dat anaforen die bevat zijn in een subjekt niet eens gebonden hoeven te worden in hun minimale S: het SUBJEKT daarvan is immers niet toegankelijk voor een anafoor in het subjekt. Aldus wordt zin (5) gewoon toegestaan. Wat in Pisa een uitzondering was, is weer een geval van de bindingscondities zelf. Die hebben nu echter een ernstige verzwakking ondergaan; alles bij elkaar komt het er immers op neer dat in feite de inhoud van de principes van *On Binding*, met name de Nominatief-Eiland Konditie, door middel van definities ingebouwd wordt in de 'nieuwe' bindingstheorie: het subjekt van een finiete S mag zelf niet een anafoor zijn zonder antecedent in S, maar wel anaforen zonder antecedent in S bevatten.⁹

Mèt deze oude principes komt ook weer de redundantie binnen die in de loop van de zeventiger jaren telkens opgevoerd werd als een bezwaar tegen het systeem van *Conditions*. De situatie is nu nl. deze geworden, dat een categorie X, om te gelden als regerende categorie voor een anafoor, niet alleen de regeerder van de anafoor moet bevatten, maar tevens een voor de anafoor toegankelijk SUBJEKT. Chomsky laat nu zelf zien, dat deze tweede eis in ongeveer 95% van de gevallen de eerste impliceert, die daarmee dus grotendeels overbodig gemaakt wordt. Er is maar één type konstrukties waarvoor dat niet geldt, en de uiteenzetting van de bindingstheorie in 1981 eindigt dan in eenzelfde toonzetting als die over A-boven-A in 1967 (vgl. par. 1.4 hiervoor):

It therefore appears to be necessary to introduce a crucial reference to government in the binding theory [...], though its effects are so narrow as to suggest that an error may be lurking somewhere" (Chomsky 1981b: 221).

2. Een aanzet tot verklaring

Het algemene patroon in het voorafgaande lijkt mij duidelijk: nu al meer dan 20 jaar is er sprake van een telkens heen en weer gaan, in golven en soms tegelijk beide kanten op, tussen het standpunt van de autonomie en dat van de transparantie van deelzinnen en zinsdelen, zonder dat er ook maar één keer echt gekozen wordt. Integendeel, de 'ontwikkeling' kan het best zo gekarakteriseerd worden: er wordt voortdurend *niet* gekozen. Er is naar mijn overtuiging dan ook wezenlijk geen sprake van *ontwikkeling* van de generatieve theorie. De verschillende versies ervan vormen voortdurend variaties op hetzelfde thema: dat van de formulering van één stelsel van kondities dat tegelijk de deelzin en het zinsdeel afschermt voor de *meeste* grammatische bewerkingen van buiten af, maar net niet voor allemaal.

De vraag dient dan nu aan de orde te komen, waaruit deze tegenstrijdige opgave voor de kondities in het generatieve onderzoeksprogramma te be-

⁹ De totale deskriptieve inhoud blijft in 1981 wel verschillen van *On Binding*, maar dat ligt m.i. nog uitsluitend aan de inhoud van het begrip 'anafoor', waar in 1978 ook PRO en het *wh*-spoor onder vielen.

grijpen zou zijn. In het nu volgende wil ik een eerste poging doen tot beantwoording van deze vraag. Daarbij beperk ik me tot anafora, als duidelijk geval van een grammatische verbinding tussen twee posities, en concentreer ik me aanvankelijk geheel op de situatie in deelzinnen¹⁰; die m.b.t. NP's komt daarna nog kort aan de orde.

2.1 Subjekten van infinitieven

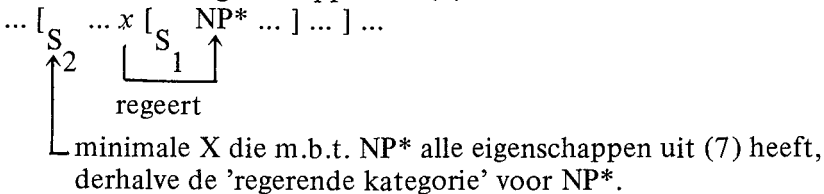
We kunnen een aanvang maken met de beantwoording van de zojuist opgeroepen vraag door meer precies na te gaan in welke opzichten de deelzin als struktuurdeel 'net niet helemaal' door de kondities afgeschermd wordt voor externe processen. Ik zal dit nagaan aan de hand van de versie van de bindingstheorie die thans, blijkens de literatuur, het meest gangbaar is.¹¹

Principe A van deze bindingstheorie zegt wezenlijk het volgende (vgl. Chomsky 1981b: 187/188):

- (7) Een anafoor moet een antecedent hebben binnen de minimale konstituënt X die de volgende drie eigenschappen heeft:
- (a) hij behoort tot de categorie S;
 - (b) hij bevat de anafoor;
 - (c) hij bevat een regeerder van de anafoor.

Zonder de eis van de derde eigenschap zou de bindingstheorie uiteraard zonder meer neerkomen op het autonoom verklaren van S-en voor anafora. Door de gekozen formulering zijn er nu echter theoretisch twee mogelijkheden dat een anafoor volgens dit principe geen antecedent hoeft te hebben in zijn minimale S, t.w.:

- (8) I: de anafoor heeft geen regeerder; er is dus geen enkele konstituënt met eigenschap (c), en de anafoor hoeft dus binnen geen enkele categorie een antecedent te hebben.
 II: de regeerder van de anafoor is niet bevat in de minimale S die de anafoor bevat; dan hoeft de anafoor niet in zijn eigen minimale S een antecedent te hebben, maar wel in de minimale S van de regeerder; deze naast-hogere S is dan immers de minimale konstituënt die alle drie de eigenschappen uit (7) heeft. In schema¹²:

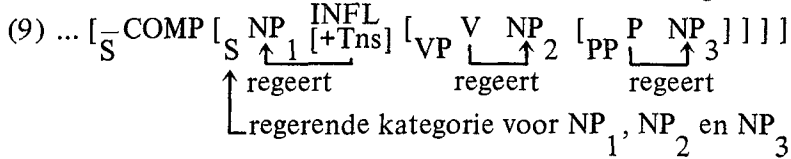
10 De visie hierop is vermoedelijk ook van meer doorslag gevend belang voor het algemene standpunt inzake autonomie of transparantie. In Verhagen 1981: Par. 3.2 (348-357) wordt de autonomie-kwestie aan de orde gesteld voor wat betreft *wh*-verplaatsing.

11 Gegeven de nu volgende rekonstruktie is het verder overigens geen moeilijke opgave een analoog verhaal te konstrueren voor andere versies, bv. die van *Conditions*. Deze rekonstruktie is dus exemplarisch.

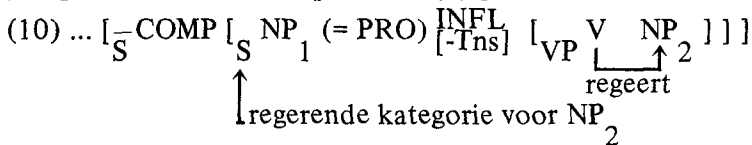
Hoe worden nu in de praktijk deze theoretisch bepaalde mogelijkheden gerealiseerd?

Voor objecten zijn zowel optie I als optie II uitgesloten: ze worden altijd geregeerd, door het hoofdwerkwoord van de deelzin of door een voorzetsel, en deze regeerders bevinden zich altijd samen met de objekts-NP in dezelfde minimale S; de minimale S met eigenschap (b) voor een objekt-anafoor heeft dus ook altijd eigenschap (c).

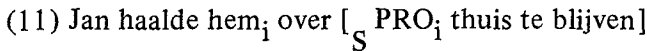
In finiete deelzinnen wordt ook het subjezt altijd geregeerd binnen zijn eigen minimale S, nl. door de Inflectie-knoop met het kenmerk [+Tense]. De situatie in finiete zinnen is dus als volgt schematisch weer te geven:

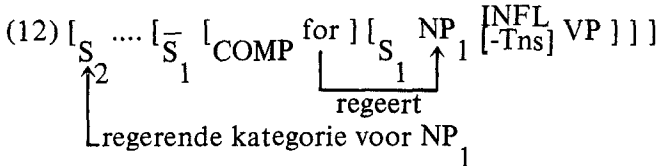
In infinitieve deelzinnen gaat het echter systematisch anders. Gesteld wordt nl., dat INFL geen mogelijke regeerder is, als hij niet het kenmerk [+Tense] heeft, en primair wordt dan optie I uit (8) gerealiseerd. In schema:

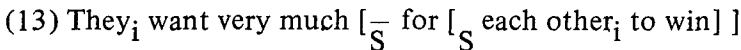
Het subjezt is ongeregeerd en mag dus anaforsch zijn, zonder antecedent in S. Dit is de situatie van PRO-subjekten in zgn. controle-infinitieven:

Eventueel kan echter de COMP een potentiële regeerder bevatten. Dan hebben we een geval van optie II: de regeerder bevindt zich buiten de minimale S van de anafoor, met de daaruit voortvloeiende konsekventies voor de minimale S waarbinnen de anafoor een antecedent moet vinden. In schema:

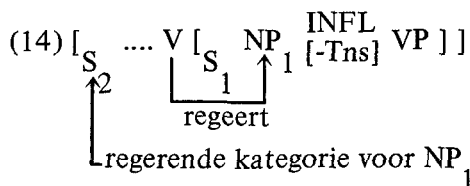

Dit is de situatie van zgn. *for*-infinitieven in het Engels:

Ook kan het matrix-werkwoord eventueel het ingebedde subjezt regeren, omdat aangenomen wordt dat bepaalde werkwoorden deletie van de S-knoop van de ingebedde deelzinnen veroorzaken. Dan hebben we nog een realisatie van optie II. In schema:

12 In dit schema en in andere moet S₂ telkens begrepen worden als de eerste S boven S₁; tussen S₂ en S₁ bevindt zich m.a.w. geen andere S-knoop.

Deze situatie doet zich voor bij zgn. Raising-infinitieven, waarin NP₁ van schema (14) een lege anafloor (NP-spoor) is, en bij Accusativus-cum-¹Infinitivo constructies; voorbeelden zijn respectievelijk:

(15) John_i seems [S [NP_i e] to be incompetent]

(16) John_i believes [S himself_i to be incompetent]

Het is duidelijk dat de analyse van infinitieven de oorzaak is van de onmogelijkheid om S-en als zodanig als autonoom voor te stellen. We kunnen de vraag waar we mee begonnen nu dus weer een stap verder brengen: waarom worden infinitief-constructies eigenlijk op deze manier geanalyseerd? Het antwoord op deze vraag is nu vrijwel direkt te ontleenen aan Chomsky 1981c.

Vanaf het vroegste werk in de generatieve grammatika, aldus Chomsky, wordt aangenomen dat de semantische rollen, in de EST "thematische rollen" genoemd en aangeduid als Θ-rollen ("thèta-rollen"), die NP's vervullen, o.a. bepaald worden door de grammatikale functies van de NP's, welke op strukturele wijze gedefinieerd zijn; in de bekende notatie van *Aspects* bv. [NP, S] ("NP onmiddellijk gedomineerd door S") voor subjezt, en [NP, VP] ("NP onmiddellijk gedomineerd door VP") voor direkt objekt (Chomsky 1981c: 12).

Het toekennen van semantische rollen, zoals Agens, Lokatie, e.d. is dus een functie van de grammatikale struktuur, een functie die uitgeoefend wordt in samenwerking met werkwoorden en eventueel andere elementen die samen met het werkwoord het predikaat vormen: de subjeztspositie bepaalt bv. welke rol de betreffende NP van het predikaat krijgt. Dit houdt vooral dit in, dat eenzelfde predikaat dezelfde rol altijd aan een NP in dezelfde strukturele positie toekent.¹³ Bij hetzelfde predikaat heeft elke rol dus een konstante en unieke strukturele positie. Zo is de *aard* van de *inhoud* van die rol in de beschrijving feitelijk niet van belang: we kunnen hem identificeren als "de rol van de NP in strukturele positie X bij predikaat Y". De identiteit van deze rol is gegarandeerd, ook zonder dat er één woord gezegd wordt over de semantische aard ervan.¹⁴ Het gevolg van één en ander is, dat wanneer hetzelfde predikaat in twee (of meer) verschillende constructies kan verschijnen, die constructies wat betreft de strukturele posities van NP's daarin, gelijk gesteld moeten worden; alleen dan kan volgehouden worden dat het

13 Dit is eigenlijk nooit anders gezien in de TGG, maar vooral recentelijk meer expliciet vastgelegd in het zgn. thèta-kriterium ("elke referentiële NP draagt precies één rol, en elke rol die een predikaat oproept wordt toegekend aan precies één referentiële NP"; vgl. Chomsky 1981c:15) en het projektie-principe ("syntaktische representaties op elk nivo worden opgebouwd uit de specificaties van de syntaktische omgevingen van lexikale items in het lexikon"; vgl. Chomsky 1981b: 29-32). In hun uitwerking worden deze principes geacht het in de tekst gestelde af te dwingen (t.a.p.).

predikaat een bepaalde rol aan een NP in een bepaalde positie toekent. Dat is dan ook precies de manier waarop Chomsky het *thêta*-kriterium en het projektieprincipe (vgl. noot 13) gebruikt: om te zeggen dat daardoor een bepaalde (diepte-)structuur voor bepaalde konstrukties wordt afgedwongen (vgl. Chomsky 1981b: 29-30; 1981c: 15-16).

Deze nadruk op semantische rollen hangt dus samen met de nadruk op overeenkomsten tussen finiete en infiniete konstrukties; het opgeroepen rollenpatroon is immers – anders dan een andere semantische aangelegenheid zoals modaliteit – niet afhankelijk van het al dan niet finiet zijn van een predikaat.

Toespitst: hebben we in een zin met een infiniet predikaat een NP met een rol die in de finiete pendant vervuld wordt door het subjekt (daar te identificeren door middel van kongruentie), dan is die NP volgens deze visie ook in het infiniete geval subjekt, i.c. van een infiniete S. Zo wordt dus vastgelegd dat de paren zinnen in (17) t/m (19) telkens gelijksoortige diepte-structuren moeten hebben, en wel zoals aangegeven.

(17) a John believes that [_S Bill is incompetent]

b John believes [_S Bill to be incompetent]

(18) a It seems that [_S John is incompetent]

b Δ seems [_S John to be incompetent] \Rightarrow

John_i seems [_S e_i to be incompetent]

(19) a Everyone is hoping that [_S Bill will win]

b Everyone is hoping for [_S Bill to win]

En als een infiniet predikaat een rol oproept, die in het finiete geval vervuld wordt door het subjekt, dan moet er volgens deze visie ook in het infiniete geval een subjekt van een S zijn, zij het onhoorbaar: vandaar PRO in controle-infinitieven, zoals (11).

Op grond van overeenkomsten in semantisch rollenpatroon wordt dus voor de diverse infiniete konstrukties *vormelijke* verwantschap geclaimd met finiete zinnen. Daarmee realiseert deze analyse een 'adekwaatheidskriterium' voor grammatika's dat Chomsky in 1957 formuleerde, en dat het volgende inhoudt:

(20) als meerdere uitdrukkingen in enig relevant opzicht gelijk begrepen worden, dan moet de grammatika in enig opzicht (op minstens één "nivo van representatie") een identieke vormbeschrijving van

14 Vgl. het volgende deel van Chomsky's reactie op de vraag waarom, na aanvankelijk afnemend belang voor de theorie, zulke onheldere zaken als semantische rollen plotseling weer zo belangrijk werden: "one thing has not been brought back in, and that is the difference between different thematic relations. Nothing has been said here about the difference between Goal and Source for example. Part of the reason is I don't understand this very well. I never know how people are able to pick out thematic relations with such security, I can't." (Chomsky 1982: 88/89).

die uitdrukkingen geven (vgl. Chomsky 1957: par.8).

Het gaat er hierin dus om, dat overeenkomst in interpretatie bij verschil in uiterlijke vorm geïncorporeerd wordt *in* de beschrijving van de bouw van zinnen, zoals ook verschil in interpretatie bij overeenkomst in uiterlijke vorm daarin geïncorporeerd moet worden: verwantschap en ambiguïteit zijn twee kanten van dezelfde médaille: de paradigmatische médaille in de taalbeschrijving (ambiguïteit wordt in het algemeen ook gedemonstreerd als verwantschap van een konstruktie met méér dan één andere konstruktie). De grammatika heeft in de generatieve visie tot taak *tegelijk* syntagmatische en paradigmatische eigenschappen van taaluitingen te verantwoorden in één en dezelfde beschrijving.¹⁵

De analyse van finiete konstrukties als S-en vloeit hieruit voort: ze worden in het opzicht van rolverdeling immers begrepen op eenzelfde manier als onmiskenbare S-en, nl. finiete deelzinnen. Bekijken we de betreffende konstrukties echter intern, dus los van de veronderstelde verwantschap met finiete pendanten, dan vertonen de kruciale NP's (uiteraard voor zover waarneembaar) weinig tot geen van de eigenschappen die onmiskenbare subjekten juist kenmerken en onderscheiden van NP's met andere functies. Niet alleen is het typerende kongruentieverijnsel afwezig, maar een pro-nominale NP in zo'n veronderstelde subjektsrol heeft de objektvorm (*They want very much for him to win, John believes him to be incompetent*), terwijl eigenlijk ook het feit dat een anaforisch pronomen in zo'n positie mogelijk is, een aanwijzing is dat de betrokken grammatikale functie niet die van subjekt is: alleen zo is de generalisatie dat subjekten niet anaforisch kunnen zijn volledig te handhaven.¹⁶

We kunnen dus konkluderen, dat de paradigmatische kant van de analyse, met de eruit voortvloeiende eisen aan de vormbeschrijving, verhindert dat bepaalde voor de hand liggende syntagmatische generalisaties onderkend worden. Dit geeft ons de eerste diagnose van de oorzaak van de in par.1 geschetste stagnatie: de kondities krijgen tot taak gesteld het evenwicht te vinden tussen de konfliktierende eisen van paradigmatiek en syntagmatiek, en dat is een onmogelijke opgave.¹⁷

Anders gezegd: de kondities moeten het feit van de verwantschap van zin-

15 De voorstelling van zaken over de verhouding tussen paradigmatiek en syntagmatiek in Kaldeway & Koefoed 1979 is m.i. ambivalent, hetgeen o.a. veroorzaakt lijkt te worden door het idee van de auteurs als zouden zich in de ontwikkeling van de TGG grote en principiële wijzigingen hebben voorgedaan; daardoor is het hun kennelijk onmogelijk de essentiële paradigmatische taak van de grammatika ook vòòr *Aspects* ten volle te onderkennen (ze spreken dan bv. over "een bij-effekt ten opzichte van de paradigmatiek", p. 112). Overigens is de beschrijving door Kaldeway & Koefoed van de verwevenheid van paradigmatische en syntagmatische beschrijving bij Harris en Chomsky als zodanig zeer akkuraat en verhelderend. Wel wordt Chomsky nog te veel eer gegeven, als gesteld wordt dat diens transformaties primair een "zuiver" syntagmatisch doel kunnen hebben (p. 111), nl. het "oplossen" van diskontinuiteiten; iets wordt immers in het algemeen slechts als diskontinuiteit gevoeld op grond van precies het gevoel van verwantschap met een konstruktie waarin dezelfde elementen bijeen staan.

16 Het enige geval waarin dit strikt genomen nog niet leidt tot verwerping van de subjekt-status is dat van PRO; daarvoor betekent dit op zich nog slechts verwerping van enige anaforische status voor dit element. Vgl. Van Haaften & Pauw 1982. Verwerping van de anaforische status van het NP-spoor in Raising-konstrukties zoals (18)b impliceert echter wèl verwerping van de analyse als zodanig.

nen met andere zinnen (opgenomen in de vormbeschrijving) zien te verzoenen met de eigenschappen van meer strikt zins-interne, direkt met de uiterlijke vorm verbonden, grammatische verschijnselen. Het eerste oefent druk uit in de richting van transparantie: intuïtief gevoelde verwantschap bestaat veelal ook tussen uiterlijk nogal verschillend gebouwde konstrukties, de ene met, en de andere zonder inbedding, met name. Het tweede verschaft de grond voor de autonomie-gedachte. Zo bezien is te begrijpen, dat er in de 'ontwikkeling' van de generatieve theorie geen keuze gemaakt kan worden voor òf autonomie òf transparantie. Zo'n keuze zou nl. tegelijk inhouden een keuze voor òf syntagmatiek òf paradigmatic, en dus betekenen dat het van oudsher heersende geloof wordt opgegeven dat paradigmatische aspecten beschreven kunnen worden als feitelijk onderdeel van de vormelijke bouw van zinnen, en dit geloof is nu juist motiverend voor het generatieve onderzoeksprogramma als zodanig.

De hierna volgende beknopte behandeling van de situatie in NP's zal aanleiding geven de zojuist gestelde diagnose van de problematiek in S-en, geformuleerd in termen van een konflikt tussen paradigmatic en syntagmatic, te zien als een speciaal geval van een nog algemener abstrakt uitgangspunt.

2.2 NP's als eilanden voor anafora

Anders dan bij S-en gaat het er bij NP's niet om dat speciaal hun subjektspositie toegankelijk gemaakt moet worden; bij de 'probleemzinnen' zoals (5), hier herhaald, gaat het immers om vrije 'objekt'-anaforen.

(5) Beide forumleden_i erkenden dat de belangstelling voor elkaar_i in het verleden te gering was geweest.

Als de bindingstheorie, zoals besproken in de vorige paragraaf, zo gelezen wordt dat ook NP's regerende kategorieën kunnen zijn ((7) a luidt in feite: "hij behoort tot de kategorie S of tot de kategorie NP"), dan is *de belangstelling voor elkaar* de minimale X met alle eigenschappen uit (7): *voor* is de regeerder van *elkaar*. We hebben in par. 1.9 gezien dat o.a. om die reden de bindingstheorie weer afgezwakt werd door de invoering van de eis van een "toegankelijk SUBJEKT". De vraag is hier echter vooral, in hoeverre de observatie klopt, dat in (5) sprake zou zijn van een antecedentschapsrelatie over een NP- en een S-grens heen. Bij enige beschouwing blijkt nl. vooral wezenlijk te zijn, dat *elkaar* begrepen wordt als verwijzend naar degene(n) van wie de bedoelde belangstelling uitgaat, die dan in (5) natuurlijkerwijze, maar niet noodzakelijk, gelijk gesteld worden met de bedoelde forumleden; vgl. de interpretatie van de grammatikale zin (21):

(21) De voorzitter beweerde dat de belangstelling voor elkaar in het verleden te gering was geweest.

In het algemeen kan het volgende gesteld worden: als een substantief de no-

tie oproept van een entiteit als 'bepalende faktor' van wat het substantief noemt (als instantie waaraan het door het substantief genoemde zich manifesteert), dan bepaalt deze entiteit de mogelijke anaforische relaties van elementen binnen de betreffende NP, en alleen dan kunnen reflexieven en reciproken ook pas in een NP voorkomen.¹⁸ Beschouw bv. de volgende twee zinnen.

(22) Die uitspraken over zichzelf_i hebben Piet_j veel schade berokkend

(23) Die uitspraken over hem_i hebben Piet_j veel schade berokkend

Zoals bekend vormen de interpretaties van wederkerende en persoonlijke voornaamwoorden elkaars spiegelbeeld, in het algemeen zo geformuleerd, dat waar de eersten verplicht koreferentieel zijn met een bepaalde NP, de anderen verplicht niet-koreferentieel zijn met dezelfde NP. De gevallen (22) en (23) lijken uitzonderingen op deze verder zeer algemeen geldende generalisatie. Er is echter een cruciaal interpretatieverschil tussen beide. Als in (23) *hem* en *Piet* koreferentieel opgevat worden, dan is *Piet* per se nièt degene die de uitspraken heeft gedaan, terwijl in (22) bij koreferentialiteit van *zichzelf* en *Piet* zulks per se wèl het geval is; anders gezegd: *zichzelf* slaat verplicht op degene aan wie de uitspraken worden toegeschreven (mogelijk *Piet*), *hem* slaat verplicht niet op degene aan wie de uitspraken worden toegeschreven (mogelijk *Piet*).

De interpretatiemogelijkheden voor anaforische elementen lijken dus wel degelijk geheel binnen NP's bepaald te worden. De vraag is dan of er een principiële reden is die het bereiken van dit inzicht voor de generatieve taalkunde blokkeert, of dat het hier een merkwaardig historisch toeval betreft. Ik denk dat het eerste het geval is, en dat de betreffende reden ligt in de wens het verschijnsel anafora geheel in strikt strukturele termen te verantwoorden.

Gezien de beschrijvingspraktijk bij infinitieven lijkt het in eerste instantie wellicht voor de hand te liggen ook in NP's een leeg subjekt te postuleren, dat dan waar nodig als antecedent voor anaforen kan optreden.¹⁹ Dit is echter uitgesloten om theoretische redenen betreffende de distributie van lege NP's: het subjekt in infinitieven is verplicht leeg, maar bij NP's is sprake van vrije keuze. Bij S-en kan gesteld worden dat ze altijd een struktureel subjekt hebben, dat in bepaalde omstandigheden verplicht lexikaal en in andere verplicht leeg is. Een algemene hypothese van deze aard over de distributie van lexikale en lege subjekten in NP's is echter niet mogelijk zonder in tegenspraken te vervallen, zodat daar wel aangenomen moet worden dat er sprake is van vrije keuze (in S-en is de distributie van lege NP's voorspelbaar, in NP's niet). NP's zonder lexikaal subjekt hebben dus helemaal geen

18 Ter illustratie van dit laatste: *Beiden dachten dat de plaatsen naast elkaar nog niet bezet waren.

19 Dit is wel het voorstel in Daalder & Blom 1976. Het wordt daar overigens niet gedaan met het oog op de autonomie van NP's, maar om andere redenen, de strukturele verhouding tussen antecedent en anafoor betreffende. De hier met de zinnen (5), (21) en (22) opgevoerde observaties zijn ook reeds in dit artikel te vinden.

subjekt, ook niet een structureel subjekt.²⁰

Het gevolg is dan echter dat de interpretatie van anaforen in NP's in zinnen zoals (5) en (22) slechts dan in structurele termen beschreven kan worden als er een direkt verband verondersteld wordt met elementen *buiten* de betrokken NP's; daarbinnen kan immers geen structureel antecedent aanwezig zijn. Wil een strikt structurele verantwoording van anafora mogelijk blijven, dan moet dus wel principiële doorzichtigheid van de NP-grens aangenomen worden.

Het alternatief is uiteraard dat we de structurele verantwoording van anafora opgeven. Dan komt echter in volle omvang de vraag op naar de *inhoud* van de betrokken anaforische relatie, omdat die niet meer opgevat kan worden als koreferentie van twee NP's, bij gebrek aan een NP als antecedent; anafora zal dan noodzakelijkerwijze in notionele, niet-vormelijke termen beschreven moeten worden (ten minste gedeeltelijk), hetgeen betekent dat de structurele factoren die in de generatieve taalkunde de primaire verklarende rol spelen, hoogstens een beperkte, indirecte relevantie hebben.

3. Slot

Dit brengt ons dan bij de uiteindelijke diagnose van de hier eerder beschreven stagnatie in het generatieve onderzoeksprogramma.

Ook in de generatieve versie van de taalkunde gaat het om het verkrijgen van inzicht in het verband tussen de uiterlijke vorm van taaluitingen en hun interpretatie ("Suppose that we begin with the Aristotelian conception of language as sound with a meaning. Then the grammar will generate representations of sound and representations of meaning". Chomsky 1981c:9). Dat verband is echter niet op eenvoudige wijze waar te nemen, het lijkt dispaaraat. Van oudsher is nu typerend voor het generatieve onderzoeksprogramma, dat gestreefd wordt naar een herleiding van relaties tussen vorm en interpretatie tot relaties tussen verschillende vormen of vorm-aspekten, d.w.z. tot relaties die in strikt formele termen gekarakteriseerd kunnen worden, zodat de aard van de betreffende interpretaties en inhouden niet aan de orde gesteld wordt: wat *thêta*-rollen zijn (vgl. noot 14 en de tekst ter plaatse), wat antecedentschap inhoudt, is geen onderwerp van onderzoek, maar wel wordt besproken op welk 'nivo van representatie' één en ander geregeld wordt, wat mogelijke configuraties van indices in een boomstructuur zijn, en dergelijke. De algemene karakteristiek, waaronder de verschillende, als problematisch te bestempelen, visies op de taak van grammatikale beschrijvingen vallen, is dus

20 Koster 1981, gelijksoortige observaties besprekend als in Daalder & Blom 1976 en hier gedaan worden, spreekt dan ook niet van "empty NP's", maar van "implicit arguments". Juist hierom is zijn suggestie als zou er een wezenlijk soort van overeenstemming zijn tussen de verschillende processen waarin deze 'elementen' betrokken zijn, m.i. echter metaforiek. Ook in andere opzichten is er bepaald geen sprake van volledige begripsmatige helderheid, met name wat betreft de noties 'antecedent' en 'argument': kan een impliciet argument een antecedent heten en is een argument niet noodzakelijk een NP? De antwoorden op beide vragen kunnen ver gaande consequenties hebben, gegeven de principes van de bindingstheorie, die Koster niet amendeert of vervangt door iets anders in de relevante opzichten. Ook de consequentie (per implicatie) dat PRO weer gelijk gesteld wordt met anaforen (zij het niet met lege!), lijkt voor discussie vatbaar. Voor een empirisch probleem, vgl. Van Haften 1982: 113.

de volgende: het algemene streven in de generatieve taalkunde is, om relaties tussen vorm en interpretatie te reduceren tot relaties tussen verschillende vorm-aspekten. Het in par. 2.1 besproken streven de paradigmatic in te bouwen in de syntagmatic is hier een speciaal geval van: intuïtief gevoelde verwantschap van twee zinnen A en B in het interpretatieve vlak leidt tot het toekennen van vorm-aspekten van de ene, zeg B, aan de andere, A; A krijgt dus als het ware 'extra' vorm-aspekten. Zo wordt de relatie tussen vorm en interpretatie van een zin gereduceerd tot een relatie tussen twee vormen van de zin, op verschillende nivo's, ofwel tot een relatie tussen de relevante vorm-aspekten van twee zinnen. Het algemene karakter van dit streven tot reductie blijkt op treffende wijze uit het volgende citaat: "the question of how form and meaning are related now resolves to the question of how S-structure is related to D-structure, and how these two levels are related to LF" (Chomsky 1981c: 21).

De interpretatieve aspecten die aldus reduceerbaar geacht worden, maar zelf verder niet ter discussie staan (zoals *thêta*-rollen als bepaald door de structuur, of antecedentschap als door de structuur bepaalde koreferentialiteit) stellen uiteraard hun eisen aan de vormbeschrijving die de reductie moet realiseren; teneinde een gevoel van bepaalde 'verbondenheden' (*thêta*-roltoekenning, antecedentschap) over de grenzen van structuurdelen van een zin heen vormelijk te kunnen verantwoorden, moet de vormbeschrijving van de zin aangepast worden. Zo bezien is de bron van de spanning tussen autonomie en transparantie in de kondities dus gelegen in de toekenning van bepaalde vorm-aspekten, voortvloeiend uit het reductie-streven, die onderkenning van de autonomie van structuurdelen in de betreffende taalbouwsels onmogelijk maken. En het onvermogen tot een keuze in deze kwestie te komen is dan, op het uiteindelijk meest abstracte nivo van analyse, hierin gelegen dat een keuze voor autonomie tevens inhoudt dat de reductie van vorm-inhoud relaties tot vorm-vorm relaties onuitvoerbaar is. De formele grammatika kan niet geacht worden een bijdrage te leveren tot het antwoord op de vraag hoe vorm en interpretatie met elkaar in verband staan; en dat is uiteraard het tegendeel van de hele 'generatieve onderneming'.

Het is m.i. echter wel de noodzakelijke konklusie: inhouden moeten niet totaal of maximaal tot vormen gereduceerd worden; grammatika dient dus niet een formeel bedrijf te zijn, met uitsluiting van onderzoek naar de aard zelf van de inhouden die geacht worden met de vormen in verband te staan. Dat onderzoek is onontkoombaar²¹, en het is zeer de vraag wat er dan nog van nivo's van representatie, indices, lege categorieën en wat dies meer zij, over zal blijven.

BIBLIOGRAFIE

- Bach, E. & G.M. Horn 1976, 'Remarks on "Conditions on Transformations"'. *Linguistic Inquiry* 7: 265-299.
 Blom, A. 1982, 'Een verboden kamer in de taalkunde'. *Spektator* 12: 215-239.

21 In Verhagen (te versch.) 1984 zal nader, ook in meer positieve zin, worden ingegaan op deze m.i. gewenste alternatieve kijk op grammatika.

- Blom, A. & S. Daalder 1979, *Syntaktische theorie en taalbeschrijving*. Muiderberg (2e druk).
- Chomsky, N. 1957, *Syntactic Structures*. The Hague.
- Chomsky, N. 1964a, 'The Logical Basis of Linguistic Theory'. In: H.G. Lunt (ed.), *Proceedings of the 9th International Congress of Linguists (Cambridge, Mass., 1962)*. The Hague 1964.
- Chomsky, N. 1964b, *Current Issues in Linguistic Theory*. The Hague.
- Chomsky, N. 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.
- Chomsky, N. 1968, *Language and Mind*. New York, etc.
- Chomsky, N. 1972, 'Remarks on Nominalization'. In: id., *Studies on Semantics in Generative Grammar*. The Hague 1972.
- Chomsky, N. 1977a, 'On Wh-movement'. In: P.W. Culicover, T. Wasow & A. Akmajian (eds.), *Formal Syntax*. New York, etc. 1977.
- Chomsky, N. 1977b, 'Conditions on Transformations'. In: id., *Essays on Form and Interpretation*. New York, etc. 1977.
- Chomsky, N. 1980, 'On Binding'. *Linguistic Inquiry* 11: 1-46.
- Chomsky, N. 1981a, 'Markedness and Core Grammar'. In: A. Belletti, L. Brandi & L. Rizzi (eds.), *Theory of Markedness in Generative Grammar*. Pisa 1981.
- Chomsky, N. 1981b, *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht.
- Chomsky, N. 1981c, 'On the Representation of Form and Function'. *The Linguistic Review* 1: 3-40.
- Chomsky, N. 1982, *The Generative Enterprise*. Dordrecht.
- Daalder, S. & A. Blom 1976, 'De structurele positie van reflexieve en reciproke pronomina'. *Spektator* 5: 397-414.
- Freidin, R. 1978, 'Cyclicity and the theory of grammar'. *Linguistic Inquiry* 9: 519-549.
- van Haafden, T. 1982, 'Interpretaties van begrepen subjecten'. *GLOT* 5: 107-122.
- van Haafden, T. & A. Pauw 1982, 'Het begrepen subject, een fantoom in de taalbeschrijving'. *Forum der Letteren* 23: 124-146.
- Kaldeway, J. & G. Koefoed 1979, 'Strukturalisme en T.G.G. in het licht van de tegenstelling paradigmatic – syntagmatic'. *Forum der Letteren* 20: 93-119.
- Koster, J. 1978, *Locality Principles in Syntax*. Dordrecht.
- Koster, J. 1981, 'On Binding and Control'. Ongepubliceerd ms. Tilburg.
- Verhagen, A. 1980, 'Bounding Phenomena and Binding Conditions'. In: S. Daalder & M. Gerritsen (eds.), *Linguistics in the Netherlands 1980*. Amsterdam, etc. 1980.
- Verhagen, A. 1981, 'Koncepties in het grammatika-onderzoek'. *Spektator* 10: 340-368.
- Verhagen, A. (te versch.) 1984, 'Vorm en functie in taalgebruik en taalbeschrijving'.

Mededeling

Jeugdboekenwedstrijd 1983

De stad Tiel en de uitgeverij Lannoo, Tiel/Bussum schrijven een wedstrijd uit ter aanmoediging van goede jeugdliteratuur. De prijs bedraagt 50.000 Belgische frank en het bekroonde werk wordt uitgegeven door de uitgeverij Lannoo. Aan de wedstrijd kunnen alle Nederlands schrijvende auteurs deelnemen. Manuscripten dienen een volledig, origineel en niet eerder gepubliceerd verhaal te bevatten, waarvan de lengte 80 à 100 pagina's bedraagt. Het boek moet afgestemd zijn op de leeftijdsgroep tussen 8 en 12 jaar. De inzendingstermijn wordt afgesloten op 1 december 1983 en de uitspraak van de jury wordt in april 1984 bekend gemaakt. Het reglement kan worden aangevraagd bij: Culturele Dienst, Cultureel Centrum Gildhof, Sint-Michielsstraat 9, 8880 Tiel, België (telefonisch: 051-402936).